

goriški letnik
zbornik goriškega muzeja
45 (2021)

2021

GORIŠKI LETNIK – Zbornik Goriškega muzeja
ISSN 0350-2929

© **Goriški muzej Kromberk - Nova Gorica**
Številka 45 (2021)

Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja je z letom 2021 vključen v mednarodno bibliografsko bazo podatkov European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS).

Glavni uredniki: Andrej Ferletic, dr. Teja Gerbec (Goriški muzej) in
dr. Petra Kolenc (ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa,
Raziskovalna postaja Nova Gorica)

Uredniški odbor: Rok Bavčar, dr. Ines Beguš, Katarina Brešan, dr. Tanja Gomiršek,
dr. Špela Ledinek Lozej, dr. Marko Klavora, dr. Borut Koloini,
dr. Ana Kruh, dr. Neva Makuc, dr. Branko Marušič,
mag. Miha Mlinar, Alessandro Quinzi

Odgovorni urednik: Vladimir Peruničič

Izdal in založil: Goriški muzej Kromberk - Nova Gorica, zanj Vladimir Peruničič

Prevod in jezikovni pregled izvlečkov v angleški jezik: Urška Žitnik

Prevod iz italijanskega jezika: Janja Zavrtanik

Jezikovni pregled: Anja Mugerli

Oblikovanje in prelom: Grafikart, Turk & Co., d. n. o.

Tisk: Present, d. o. o.

Naklada: 450

Zbornik so sofinancirali: Ministrstvo za kulturo,
Mestna občina Nova Gorica,
Občina Ajdovščina,
Občina Brda,
Občina Kanal ob Soči,
Občina Miren-Kostanjevica,
Občina Renče-Vogrsko,
Občina Sežana.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Redakcija te številke je bila zaključena 22. 11. 2021.

Vsebina

- 5 **Predgovor k letniku posvečenemu Dragu Svvoljšaku**
- Razprave**
- 11 Peter Turk, Vesna Svetličič
Bronasta sekira z robniki iz Podjesena pri Predgrizah
- 29 Sneža Tecco Hvala, Branko Mušič
Ali je imela naselbina na Mostu na Soči v železni dobi obzidje?
- 53 Biba Teržan
Bronaste vedrice – odraz družbenega prestiža v starejši železni dobi na Mostu na Soči
- 83 Paul Gleirscher
Kahnfibeln vom Typ Villach
- 103 Ida Murgelj
Posamezne najdbe z Gradca nad Kovačevšami
- 115 Boštjan Laharnar
Sv. Pavel nad Planino. Latenski fibuli, prazgodovinsko gradišče in rimsko naselje
- 127 Teja Gerbec
Arheološka dediščina Kanalskega Kolovrata
- 153 Vesna Tratnik
Col v rimski dobi
- 175 Miha Mlinar
Še dve rimski hiši z Mosta na Soči
- 193 Slavko Ciglencečki
Poznoantična semiurbana utrjena naselbina Sv. Pavel nad Vrtovinom – 55 let pozneje
- 215 Polona Bitenc, Timotej Knific
Zgodnjesrednjeveško Gradišče nad Trebenčami
- 249 Janez Dular
Josef Szombathy na Notranjskem in Primorskem
- 269 Sila Motella De Carlo
Impatto umano sulla vegetazione in Friuli (Italia) e Slovenia tra Neolitico ed età romana. Tracce di deforestazione in due territori confinanti
- 297 Peter Štih
Koliko kraljevska je bila oblast kralja Pipina?
Nekaj razmislekov na podlagi njegovega delovanja v Istri in Panoniji
-

-
- 319 **Renato Podbersič**
Med Gorico in Ameriko – ameriški vojaški rabin Nathan A. Barack
- 335 **Petra Svoljšak**
Littoria in Posočje – kaj imata skupnega
- 353 **Lidija Tavčar**
Vesna v časopisnih noticah

Zapiski

- 379 **Silvester Gaberšček**
So bili na Ilirski ulici v Tolminu pokopani Iliri?
- 383 **Tomaž Fabec, Dimitrij Mlekuž Vrhovnik**
Mlin ob reki Aborni v Sovodnjah
- 401 **Branko Marušič**
Sacro egoismo med italijansko-pruskim zavezniškim sporazumom (Berlin, 8. april 1866) in londonskim paktom (26. april 1915).
Ob stoletnici aneksije Slovenskega primorja Italiji (5. januar 1921)
- 413 **Robert Devetak**
Zapisi o gradnji cerkve Sv. Duha na Banjšicah v letih 1824 in 1825,
kot je o njih poročal časopis Soča

V spomin

- 429 **Jernej Mlekuž**
Matej Vranješ: »Po napornem dnevu si človek zasluži, da v miru in z užitkom popije hladno pivo ali dve.«

Arheološke novice

- 435 **Tomaž Fabec**
Novška jama
- 437 **Tomaž Fabec, Manca Vinazza**
Pečina v Malašici (Melešici)

Ocene in recenzije

- 443 **Inga Miklavčič Brezigar**
Jože Kurinčič: Pogovori in zgodbe naše mame

- 449 **Izšlo v 2021**

- 453 **Pregled dogodkov v 2021**

- 459 **Navodila avtorjem**

Predgovor k letniku posvečenemu Dragu Svolfjšaku

Letošnja številka Goriškega letnika je arheološko obarvana. S to številko, ki smo jo soustvarili s kolegi iz različnih institucij, veliko prispevamo k poznavanju stanja arheološke dediščine na območju Goriške. Prijetna pobuda za to je jubilej nekdanjega zaposlenega kustosa, arheologa in etnologa Draga Svolfjšaka.

Jubilant Drago Svolfjšak, rojen 1941, je bil zaposlen v Goriškem muzeju med letoma 1964 in 1986. Prav on je postavil temelje našega Arheološkega oddelka. Gotovo se ne motimo, če zapišemo, da je veliko svojega časa posvetil terenskemu delu. Pod njegovim vodstvom je bilo opravljenih nekaj za tisti čas najobsežnejših izkopavanj na Goriškem. Eno kompleksnejših in zahtevnejših, a tudi najbolj odmevnih izmed njih je bilo izkopavanje na Mostu na Soči. Pri teh raziskavah so sodelovali sodelavci iz muzeja, se kalili mladi slovenski arheologi in pomagali domačini. Več kot desetletje trajajoča raziskava je dala izjemne podatke o bivalni kulturi in izgledu enega pomembnejših starejšeželeznodobnih centrov v Evropi. Gradivo, ki je bilo takrat odkrito, je izredna baza za študijo in poznavanje svetolucijske kulturne skupine ter nasploh načina življenja v starejši železni dobi, pa tudi v rimskem obdobju. Uspelo mu je tudi izpeljati idejo o ohranitvi in predstavitvi ostalin ene od stavb iz starejše železne dobe *in situ*. Danes so na ogled v muzejski zbirki v sklopu Osnovne šole na Mostu na Soči. Med njegovim delovanjem v Goriškem muzeju so se zvrstile še druge raziskave, tako zaščitnega (v Ajdovščini, Tolminu, Kobaridu idr.) kot raziskovalnega tipa (Sv. Pavel nad Vrtovinom, Batuje – Sv. Jurij, Hrušica idr.). S tem je bilo odkrito gradivo, na podlagi katerega se je bistveno izpopolnila slika arheološke raziskanosti Goriške. Ob obsežnejših terenskih akcijah, med katerimi so bila omenjena arheološka izkopavanja, pa niso nič manj pomembni vsi topografski ogledi, ki jih je Drago opravil. Za poznavanje pretekle poselitve ter ohranjanje arheološke dediščine so dragoceni vsi tedaj pridobljeni podatki o opaženih arheoloških ostalinah, posamezno odkritih najdbah in terenski zapi-si informacij domačinov.

Številne novosti, ki so bile odkrite med terenskimi raziskavami, so bile kmalu predstavljene javnosti na razstavah, v sporočilih za medije in v obliki drugih prispevkov. O novih dognanjih je Drago Svolfjšak ažurno poročal na raznih strokovnih srečanjih v Sloveniji in tujini ter objavljaj v uveljavljenih serijah in

drugih publikacijah, ki so osnova našemu nadaljnjemu delu. Med temi sta deli iz serije Katalogi in monografije NMS o Mostu na Soči (s Stanetom Gabrovcem, 1983) in o prazgodovinskem grobišču v Tolminu (z Ano Pogačnik, 2002), v seriji Situla objavljeno delo Vipavska dolina: zgodnjesrednjeveška najdišča (s Timotejem Knificem, 1977) in najnovejša monografija o železnodobnem naselju na Mostu na Soči (z Janezom Dularjem, 2016), ki je rezultat projekta IZA ZRC SAZU v sodelovanju z NMS. V njegovem delu in delovanju je videti, da je Drago velik poznavalec arheologije Goriške. V arheoloških krogih je znan ne le kot zelo aktiven, temveč tudi kot eden vodilnih članov, ki so krojili stroko. Na podlagi njegovega dela je na prepoznavnosti pridobil tudi Goriški muzej.

Ob tem pa je Drago Svoljšak vedno imel čut, kako k arheološkemu delu pritegniti mlajše generacije. Tako nas ni malo, ki smo pod njegovim okriljem celo prvič stopili v svet arheoloških raziskav, se od njega učili ter prisluhnili njegovim razlagam o zanimivostih preteklih izkopavanj in zanimivih terenskih situacijah. Ali se učili iz njegove skrbno pripravljene muzejske baze, ki nas bo tudi v prihodnje zaposlovala ter nagovarjala k ovrednotenju in popularizaciji.

Drago, vse najboljše želimo in naj raziskovalni duh ostaja aktiven še naprej!

Drago Svoljšak med raziskavami na Mostu na Soči
(iz diateke Goriškega muzeja).

Razprave

Peter Turk

dr. arheol. znanosti, kustos za prazgodovino
Narodni muzej Slovenije
SI-1000 Ljubljana, Prešernova cesta 20
peter.turk@nms.si

Vesna Svetličič

univ. dipl. arheol., kustodinja
Narodni muzej Slovenije
SI-1000 Ljubljana, Prešernova cesta 20
vesna.svetlicic@nms.si

Bronasta sekira z robniki iz Podjesena pri Predgrižah

Izvleček: Bronasta sekira z robniki je bila odkrita v 90. letih 20. stoletja v Podjesenu pri Predgrižah na Črnovrški planoti nad Idrijo. Njene oblikovne primerjave nakazujejo osrednji prostor razširjenosti bronastih sekir z robniki na osrednjem delu telesa in trapezasto obliko temena med Istro, Furlanijo in južno Avstrijo. Take sekire se večinoma kot posamične najdbe pojavljajo na prehodu iz zgodnje v srednjo bronasto dobo in v razviti srednji bronasti dobi, v razponu 16. in 15. stoletja pr. n. št. Območje najdbe sekire iz Podjesena je prostor med srednjebronastodobnima kraško–vipavsko kaštelirsko kulturo na eni in najdišči horizonta Oloris – Podsmreka na drugi strani.

Ključne besede: Slovenija, Črnovrška planota, bronasta doba, sekire.

Bronze Flanged Axe from Podjesen near Predgriže

Abstract: The bronze flanged axe was discovered in the 1990s in the hamlet of Podjesen near the village of Predgriže on the Črni Vrh plateau above the town of Idrija. According to its formal features, the axe belongs to the group of bronze axes with flanges, limited to the centre of the body, and a trapezoidal butt. The distribution area of these axes is centred between Istria, Friuli and southern Austria. Such axes are usually individual finds from the transition from the Early Bronze Age to the Middle Bronze Age and to the advanced Middle Bronze Age, covering a time span from the 16th to the 15th century BC. The axe from Podjesen was found in an area between the Middle Bronze Age Castellieri culture of the Kras region and the Vipava Valley on the one hand and the sites of the Oloris – Podsmreka Horizon on the other.

Keywords: Slovenia, Črni Vrh plateau, Bronze Age, axes

Sneža Tecco Hvala

dr. arheol. znanosti
ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo
SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2
snezana.tecco-hvala@zrc-sazu.si

Branko Mušič

dr. arheol. znanosti, univ. dipl. geol., doc.
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za Arheologijo
SI-1000 Ljubljana, Zavetiška 5
GEARH, d. o. o.
SI-2000 Maribor, Radvanjska c. 13
branko.music@ff.uni-lj.si

Ali je imela naselbina na Mostu na Soči v železni dobi obzidje?

Izveček: V letih 2020 in 2021 smo z geofizikalnimi meritvami in arheološko sondo na Mostu na Soči poskušali razjasniti dilemo, ali je imela naselbina v železni dobi kamnito obzidje na vzhodnem delu, kjer poteka rahel greben po pobočju v smeri sever–jug proti Idrijci, ali pa je ta naravnega nastanka, morda kot posledica delovanja Soškega ledenika. Prispevek podaja prve izsledke teh terenskih raziskav, s katerimi je bilo ugotovljeno obzidje in onkraj njega delovno območje iz 6. stol. pr. n. št., verjetno povezano z metalurškimi procesi.

Ključne besede: Most na Soči, železna doba, naselje, obzidje, arheološka izkopavanja, arheološka geofizika.

Did the Settlement in Most na Soči Have a Wall in the Iron Age?

Abstract: In 2020 and 2021 we applied geophysical measurements and an archaeological probe in Most na Soči to solve the dilemma of whether in the Iron Age the settlement had a stone wall on the eastern side where there is a gentle ridge along the slope in the north–south direction towards the Idrijca River. Another possibility is that the ridge was of natural origin, perhaps created by the activity of the Soča glacier. The article presents the first findings of this field research, which has proved the existence of a wall and beyond it a work area from the 6th century BC, most likely associated with metallurgical processes.

Keywords: Most na Soči, Iron Age, settlement, wall, archaeological excavations, archaeological geophysics

Biba Teržan

akad. zaslužna prof. dr. arheol. znanosti

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo

SI-1000 Ljubljana, Zavetiška 5

ljubinka.terzan@ff.uni-lj.si

Bronaste vedrice – odraz družbenega prestiža v starejši železni dobi na Mostu na Soči

Izveček: Grobovi z bronastimi posodami na nekropoli na Mostu na Soči, ki so povečini žarni in se odlikujejo tudi po drugih bogatih pridatkih, predvsem po raznoterih predmetih nakita, nakazujejo že zaradi svoje maloštevilnosti v primerjavi s številom vseh odkritih grobov razmeroma tanek družbeni sloj. Glede na njihovo lego na nekropoli lahko sklepamo na razlike tudi med njimi. Posebno mesto zagotovo zavzemajo grobovi z bronastimi vedri v funkciji žar. Nekoliko drugačno sliko nudijo grobovi z bronastimi situlami kot grobnimi pridatki, ki so značilne za obdobje stopenj Sv. Lucija IIa in IIb-c (6.–4. stol. pr. n. št.), čeprav v različnih variantah. Kot je moč razbrati na osnovi kronološkega mesta grobov z bronastimi posodami, je prišlo do izrazite družbene razslojenosti prebivalstva na Mostu na Soči s stopnjo Sv. Lucija IIa (6. stol. pr. n. št.).

Gljučne besede: Most na Soči/Sv. Lucija, Szombathyjeva izkopavanja, nekropola, starejša železna doba, bronaste posode, družbena elita.

Bronze Buckets – Reflections of Social Prestige in the Early Iron Age at Most na Soči

Abstract: Graves containing bronze vessels at the necropolis of Most na Soči/S. Lucia represent mostly urn graves and are further distinguished by other rich grave goods, above all by varied jewellery pieces. Their small number in comparison with all the graves discovered at the cemetery implies a rather limited social class. However, judging by their position within the necropolis, such graves can be differentiated also among each other. A special place is undoubtedly taken up by the graves in which bronze buckets were used as urns. Somewhat different is the case of bronze situlae attested only as grave goods, which are characteristic of the phases Sv. Lucija IIa and IIb-c (from the 6th till the 4th century BC), albeit in different types. Considering the chronological arrangement of graves with bronze vessels, a pronounced social stratification of the population at Most na Soči took place in the phase Sv. Lucija IIa (6th century BC).

Keywords: Most na Soči/S. Lucia, Szombathy's excavation, necropolis, Early Iron Age, bronze vessels, social elite

Paul Gleirscher

dr. arheol. znanosti, doc.

Landesmuseum für Kärnten

A-9020 Klagenfurt am Wörthersee, Liberogasse 6

paul.gleirscher@landesmuseum.ktn.gv.at

Kahnfibeln vom Typ Villach

Abstract: Aus dem Raum zwischen Osttirol, Oberkärnten, dem Veneto, Friaul und dem Sočatal wurden eine Reihe auffallend großer Fibeln bekannt. Ihre Länge schwankt zwischen 9 und 12 cm, ihre Breite zwischen 1,8 und 2,8 cm. Der Bügelquerschnitt kann rechteckig (Variante Welzelach) oder kahnförmig (Variante Gurina) sein. Sie haben einen langen Fuß und entweder eine einseitige Spirale oder eine Armbrustspirale. Das große ovale Zierfeld am Bügel zeigt ein flächiges geometrisches Muster in unterschiedlicher Kombination. Variante, Spiralkonstruktion und Verzierung lassen unterschiedliche Produktionsräume erkennen. Kahnfibeln vom Typ Villach gehören zur großen Gruppe der späthallstattzeitlichen Bogenfibeln, die insbesondere ins 5. und 4. Jahrhundert v. Chr. datieren und von der Ostschweiz bis in den Südostalpenraum vorkommen. Mit einer möglichen Ausnahme stammen sie aus Frauengräbern.

Keywords: Kahnfibeln, Typ Villach, Späthallstattzeit, Südostalpenraum

Čolničaste fibule vrste Villach

Izveček: Z najdišč na območju med vzhodno Tirolsko, Zgornjo Koroško, Benečijo, Furlanijo in dolino Soče je znano večje število izrazito velikih fibul, ki so opredeljene kot tip Villach. Njihove dolžine se gibljejo med 9 in 12 cm, lok pa je širine med 1,8 in 2,8 cm. Presek loka je lahko pravokoten (varianta Welzelach) ali čolničaste oblike (varianta Gurina). Fibule imajo dolgo nogo in peresovino z dvema navojema ali pa takšno v obliki samostrela. Lok je okrašen z geometrijskimi vzorci. Ti se na fibulah pojavljajo v različnih kombinacijah. Glede na oblikovno različico, vrsto spirale in okras lahko prepoznamo več produkcijskih območij teh fibul. Čolničaste fibule vrste Villach spadajo v veliko skupino poznohalštatskih fibul, izdelanih zlasti med 5. in 4. stoletjem pr. n. št. na območju med vzhodno Švico in jugovzhodnoalpsko regijo. Z eno morebitno izjemo so bile vse fibule odkrite v ženskih grobovih.

Ključne besede: čolničaste fibule, fibule vrste Villach, poznohalštatsko obdobje, jugovzhodnoalpska regija.

Ida Murgelj

mag. arheol. znanosti, muzejska svetovalka

Narodni muzej Slovenije

SI-1000 Ljubljana, Prešernova cesta 20

ida.murgelj@nms.si

Posamezne najdbe z Gradca nad Kovačevšami

Izveček: V članku obravnavamo nestrokovno izkopane predmete, ki jih je Narodni muzej Slovenije pridobil leta 2003. Najdbe dokazujejo aktivnosti na Gradcu nad Kovačevšami od mlajše bronaste do rimske dobe. Najstarejši predmeti so odlomki ingotov, surovec, poškodovano rezilo srpa in nekaj ostankov ulivanja brona. V starejšo železno dobo uvrščamo okroglo narebreno ploščico in certoški fibuli, v mlajšo železno dobo pa fibule vrste Idrija pri Bači, Almgren 65 in Nauheim ter okrašen gumb. V rimsko dobo sodijo zvonček, del svečnika in ogledalo, v zgodnji srednji vek pa železen nož.

Ključne besede: Vipavska dolina, Gradec nad Kovačevšami, pozna bronasta doba, starejša železna doba, mlajša železna doba, rimska doba, zgodnji srednji vek.

Individual Finds from Gradec nad Kovačevšami

Abstract: The article discusses the unprofessionally excavated artefacts that the National Museum of Slovenia acquired in 2003. The finds prove activity in Gradec nad Kovačevšami from the Late Bronze Age to the Roman Era. The oldest artefacts are ingot fragments, a stock, a damaged sickle blade, and a few bronze casting scraps. A small circular ribbed plate and two Certosa fibulae have been dated to the Early Iron Age, while the fibulae of type Idrija pri Bači, Almgren 65 and Nauheim, and a decorated button have been dated to the Late Iron Age. A small bell, a part of a candleholder, and a mirror belong to the Roman Era, while the iron knife belongs to the Early Middle Ages.

Keywords: Vipava Valley, Gradec nad Kovačevšami, Late Bronze Age, Early Iron Age, Late Iron Age, Roman Era, Early Middle Ages

Boštjan Laharnar

dr. arheol. znanosti

Narodni muzej Slovenije

SI-1000 Ljubljana, Prešernova ulica 20

bostjan.laharnar@nms.si

Sv. Pavel nad Planino. Latenski fibuli, prazgodovinsko gradišče in rimsko naselje

Izveček: Narodni muzej Slovenije že vsaj od odprtja muzejske stavbe leta 1888 hrani fibuli, ki so ju našli na Planini nad Ajdovščino, verjetno na gradišču pri sv. Pavlu ali v njegovi okolici. Ulita bronasta fibula različice Ulaka vrste Kastav in železna žičnata fibula srednjelatenske sheme sta sočasni in sodita v stopnjo LT D1. Fibuli sta pokazatelj poselitve v mlajši železni dobi, medtem ko ostale drobne najdbe nakazujejo poselitev v pozni bronasti, starejši železni in rimski dobi. Prikazi lidarskih podatkov so natančno razkrili gosto pozidavo v notranjosti gradišča, ki jo povezujemo predvsem z rimskim naseljem, naslednikom železnodobnega gradišča. Drobne najdbe nakazujejo zaton rimske naselbine v začetku 4. stoletja ali morda njen manjši obseg, ki je zajemal le območje domnevne utrdbe v jugovzhodnem vogalu gradišča.

Ključne besede: Vipavska dolina, Sv. Pavel nad Planino, železna doba, rimska doba, arheološke najdbe, poznolatenške fibule.

Sv. Pavel above Planina. Two La Tène Fibulae, Prehistoric Hillfort and Roman Settlement

Abstract: The National Museum of Slovenia has been housing two fibulae from Planina above Vipava at least since the opening of the museum building in 1888; the fibulae were discovered at Planina above Ajdovščina, most likely in the area of the Sv. Pavel hillfort or in its vicinity. The cast bronze fibula of the variant Ulaka, type Kastav, and the iron wire fibula of the Middle La Tène scheme are contemporary and belong to the LT D1 phase. The fibulae indicate settlement in the Late Iron Age, while other small finds speak for settlement in the Late Bronze Age, Early Iron Age and the Roman Era. The LiDAR data have revealed a densely built-up layout of the hillfort, which is mainly associated with the Roman settlement, the successor of the Iron Age hillfort. The small finds indicate the decline of the Roman settlement in the early 4th century or perhaps its smaller perimeter, which covered only the area of the supposed fort at the southeast corner of the hillfort.

Keywords: Vipava Valley/Vipavska dolina, Sv. Pavel above Planina, Iron Age, Roman Era, archaeological finds, Late La Tène fibulae

Teja Gerbec

dr. znanosti s področja arheol., višja kustodinja
Goriški muzej
SI-5000 Nova Gorica, Grajska cesta 1
teja.gerbec@goriskimuzej.si

Arheološka dediščina Kanalskega Kolovrata

Izveček: V prispevku je predstavljena arheološka dediščina z območja med desnim bregom reke Soče in levim bregom reke Idrije, kar obsega predvsem Kanalski Kolovrat in njegovo vzhodno stran. To območje je zelo skromno arheološko raziskano. Najdišča poznamo predvsem na podlagi slučajno odkritih najdb. Raziskava je usmerjena na obdobje med prazgodovino in pozno antiko, srednjega in novega veka se le dotakne. Zajema obravnavo novoodkritih najdb, hkrati ovrednoti že znane, ter rezultate topografskih ogledov in posamezno izbrano ustno izročilo, ki pa ni bilo sistematično zbrano. Na podlagi rezultatov raziskave je mogoče pokazati na nekaj območij preteklih naselitev in poti, ki so potekale preko tega prostora.

Glavne besede: arheologija, Kanal ob Soči, Kanalski Kolovrat, prazgodovina, rimsko obdobje, pozna antika, stanje raziskav.

Archaeological Heritage of Kanalski Kolovrat

Abstract: The article presents the archaeological heritage from the area between the right bank of the Soča River and the left bank of the Idrija River, which mostly comprises Kanalski Kolovrat and its foothills. This area has been little researched archaeologically. The sites are known mostly due to sporadically discovered finds. The present research focuses on the period between prehistory and Late Antiquity; it merely touches on the Early Middle Ages and modern times. It discusses newly discovered finds but also evaluates older finds, the results of past topographic surveys, and selected examples of oral tradition that have not been systematically collected. The research results indicate a few sites of past settlements and routes that ran through this area.

Keywords: archaeology, Kanal ob Soči, Kanalski Kolovrat, prehistory, Roman period, Late Antiquity, state of research

Vesna Tratnik

dr. znanosti s področja arheol.

Narodni muzej Slovenije

SI-1000 Ljubljana, Prešernova ulica 20

vesna.tratnik@nms.si

Col v rimski dobi

Izvleček: V članku predstavljamo vas Col, ki je bogato arheološko najdišče z najdbami iz prazgodovine, rimske dobe in srednjega veka. Podrobneje smo predstavili in ovrednotili sledi poselitve iz rimske dobe. Drobne najdbe nakazujejo obstoj rimske naselbine vsaj od prve tretjine 1. st. do začetka 5. st. Domnevamo, da je na nastanek in razvoj kraja pomembno vplivala izgradnja državne ceste *Akvileja–Emona*. V poznem rimskem obdobju je življenje na Colu zaznamovala lega na pol poti med utrdbama *Castra* in *Ad Pirum*.

Ključne besede: Col, prazgodovina, rimska doba, rimska naselbina, rimska cesta, rimska vojska.

Col in Roman Times

Abstract: The article presents the archaeological site Col with finds dating from prehistory, the Roman period and the Middle Ages. It gives a thorough presentation and assessment of the traces of Roman-period settlement. The small finds indicate the existence of a settlement from at least the first third of the 1st century to the beginning of the 5th century. It is presumed that the formation and development of the Roman settlement were greatly influenced by the construction of the Aquileia–Emona road. In the late Roman period life in Col was marked by its location halfway between the military fortresses of *Castra* and *Ad Pirum*.

Keywords: Col, prehistory, Roman period, Roman settlement, Roman road, Roman army

Miha Mlinar

mag. arheol. znanosti, muzejski svetnik

Tolminski muzej

SI-5220 Tolmin, Mestni trg 4

miha.mlinar@tol-muzej.si

Še dve rimski hiši z Mosta na Soči

Izvleček: Na Mostu na Soči so bile med arheološkimi raziskavami ob gradbenih delih v letih 2014 in 2015 odkrite ostaline dveh rimskih hiš. Rimska stavba, ki leži JV od pokopališča pri sv. Mavru, je glede na arheološke najdbe opredeljena v zgodnje cesarsko obdobje, verjetno v 1. stol. n. št. Druga rimska stavba, ki leži na prostoru med hišama Most na Soči 108 in 109, je po najdbah datirana med drugo polovico 1. stol. pr. n. št. in 2. stol. n. št. Ohranjena arhitektura obeh odkritih stavb in ohranjeni gradbeni elementi (uporaba apnene malte, apnen omet, opečna kritina) kažejo na dejstvo, da so bile na Mostu na Soči že zgodnje rimske hiše grajene povsem po italjskih vzorih.

Gljučne besede: Slovenija, Posočje, Most na Soči, rimska doba, arheološke najdbe, rimska arhitektura.

Two More Roman Houses in Most na Soči

Abstract: Archaeological research conducted during construction works in Most na Soči in 2014 and 2015 led to the discovery of the remains of two Roman houses. The Roman building located SE of the cemetery next to the Church of St Maurus has been dated to the early imperial period, most likely to the 1st century AD, based on the archaeological finds. The second Roman building, which is situated in the area between the houses Most na Soči 108 and 109, has been dated to the period between the second half of the 1st century BC and 2nd century AD, based on the finds. The preserved architecture of both houses and the preserved building elements (the use of lime mortar, lime plaster, terracotta roofing tiles) indicate that the early Roman houses in Most na Soči were already modelled entirely on Italic examples.

Keywords: Slovenia, Posočje region, Most na Soči, Roman Era, archaeological finds, Roman architecture

Slavko Ciglenečki

dr. arheol. znanosti, izr. prof., v pokoju

SI-1000 Ljubljana, Švabičeva 7

slavko.ciglencecki@gmail.com

Poznoantična semiurbana utrjena naselbina Sv. Pavel nad Vrtovinom – 55 let pozneje

Izveček: Prva raziskovanja na Sv. Pavlu nad Vrtovinom leta 1966 so potrdila obstoj poznoantične utrjene naselbine in nakazala poselitev v severnem delu utrdbe. Lidarsko skeniranje površja, terenski obhodi in različni zračni posnetki so poleg manjših enoprostornih hiš na severni polovici platoja razkrili še številne bivalne zgradbe na južni polovici. Pod sedanjo cerkvijo Sv. Pavla se nakazuje dvojna cerkev z dobro vidnima prezbiterijema, zgodnjekrščanska cerkev z baptisterijem pa je vidna tudi na južni strani naselbine. Obsežna bivalna, sakralna in obrambna arhitektura kaže na semiurbano naselbino z osrednjimi upravno-religioznimi funkcijami. V drugi polovici 5. in 6. st. se je vanjo zateklo romansko prebivalstvo Vipavske doline.

Ključne besede: Sv. Pavel nad Vrtovinom, Vipavska dolina, poznoantično obdobje, utrjena višinska naselbina, poznoantična arhitektura, zgodnjekrščanske cerkve.

Late Antique Fortified Semi-Urban Settlement Sv. Pavel above Vrtovin – 55 Years Later

Abstract: The first research conducted in Sv. Pavel above Vrtovin in 1966 confirmed the existence of a late antique fortified hilltop settlement and indicated that only the northern part of the fort had been inhabited. The LiDAR scanning of the surface, inspections in the field, and various aerial photographs have also revealed numerous residential buildings in the southern half of the plateau, in addition to the smaller one-room houses in the northern half. Two clearly visible presbyteries indicate the existence of a double church beneath the present-day church of St Paul; an early Christian church with a baptistry is also visible on the southern side of the settlement. The extensive residential, sacral and defensive architecture points to a semi-urban settlement with central administrative and religious functions. In the second half of the 5th and in the 6th century, the romanized population of the Vipava Valley found refuge there.

Keywords: Sv. Pavel above Vrtovin, Vipava Valley, Late Antiquity, fortified hilltop settlement, late antique architecture, early Christian churches

Polona Bitenc

univ. dipl. arheol., muzejska svetovalka
Narodni muzej Slovenije
SI-1000 Ljubljana, Prešernova cesta 20
polona.bitenc@nms.si

Timotej Knific

dr. znanosti s področja arheol., muzejski svetnik v pokoju
SI-1210 Ljubljana, Podgorska cesta 34
timotej.knific@nms.si

Zgodnjesrednjeveško Gradišče nad Trebenčami

Izveček: Narodni muzej Slovenije hrani sklop arheoloških najdb, ki so bile okrog leta 2000 odkrite z iskalnikom kovin na območju obeh vzpetin vzhodno od cerkve sv. Jošta nad Trebenčami. Med značilnejšimi predmeti je največ orožja, orodja ter delov konjske in konjeniške opreme. Večino opredeljivih najdb lahko datiramo na podlagi primerjav v zgodnji srednji vek, od druge polovice 9. do prve polovice 11. stoletja, nekatere nekoliko širše, od pozne antike skozi ves srednji vek, nekaj kosov pa je mlajših, iz poznega srednjega ali zgodnjega novega veka.

Ključne besede: arheološke najdbe, zgodnji srednji vek, orožje, orodje, konjeniška oprema, konjska oprava, Trebenče.

Early Mediaeval Hilltop Site Gradišče above Trebenče

Abstract: The National Museum of Slovenia (Narodni muzej Slovenije) houses a collection of archaeological finds that were discovered around the year 2000 using a metal detector in the area of both hills east of the Church of St Judoc (cerkev sv. Jošta) above the village of Trebenče. The typical artefacts mostly include weapons, tools, and pieces of horse tack and equestrian equipment. Most of the identifiable finds can be dated by comparison to the Early Middle Ages, from the second half of the 9th century to the first half of the 11th century; some can be dated to a broader time range from Late Antiquity throughout the Middle Ages, while some pieces are younger, i.e. from the Late Middle Ages or early modern times.

Keywords: archaeological finds, Early Middle Ages, weapons, tools, equestrian equipment, horse tack, Trebenče

Josef Szombathy na Notranjskem in Primorskem

Izvleček: V članku je predstavljeno delovanje Josefa Szombathyja (1853–1943), dunajskega prazgodovinarja in antropologa, na Notranjskem in Primorskem. Med letoma 1879 in 1911 je v Križni jami pri Ložu, Šmihelu pod Nanosom, na Mostu na Soči (Sv. Lucija), Idriji pri Bači ter v Mušji in Okostni jami pri Škocjanu organiziral obsežna arheološka izkopavanja, ki so bistveno razširila vedenje o najstarejših obdobjih tega dela Slovenije. Svoja dognanja je ažurno predstavljal na srečanjih Antropološkega društva, o nekropoli na Idriji pri Bači in kulturnih mestih nadregionalnega značaja pri Škocjanu pa je napisal tehtni razpravi, ki sta ohranili svojo znanstveno vrednost do današnjih dni.

Ključne besede: Josef Szombathy, arheološka izkopavanja, Križna jama pri Ložu, Šmihel pod Nanosom, Most na Soči (Sv. Lucija), Idrija pri Bači, Mušja in Okostna jama pri Škocjanu.

Josef Szombathy in the Regions of Notranjska and Primorska

Abstract: The article presents the activity of Josef Szombathy (1853–1943), Viennese prehistorian and anthropologist, in the regions of Notranjska (Inner Carniola) and Primorska (Slovenian Littoral). Between 1879 and 1911 he organized and participated in extensive archaeological excavations in the Križna jama cave near Lož, in the village of Šmihel pod Nanosom, in the village of Most na Soči (called Sveta Lucija at the time), in the village of Idrija pri Bači, and in the caves Mušja jama and Okostna jama near Škocjan; these excavations have greatly broadened our knowledge of the oldest periods in this part of Slovenia. He regularly presented his findings at the meetings of the Anthropological Society (Antropološko društvo) and wrote two compelling papers on the necropolis in Idrija pri Bači and on the transregional cult sites in Škocjan, which have preserved their scientific value to this day.

Keywords: Josef Szombathy, archaeological excavations, Križna jama cave near Lož, Šmihel pod Nanosom, Most na Soči (Sveta Lucija), Idrija pri Bači, caves Mušja jama and Okostna jama near Škocjan

Sila Motella De Carlo

dr. znanosti s podr. okoljstvenih ved, special. s podr. arheol., univ. dipl. iz naravoslovnih ved
Laboratorio di Archeobiologia, Musei Civici di Como

I-22100 Como, Piazza Medaglie d'Oro 1

Dipartimento di Storia, Archeologia e Storia dell'Arte, Università Cattolica di Milano

I-20123 Milano, Largo A. Gemelli 1

silamotella@unicatt.it

Impatto umano sulla vegetazione in Friuli (Italia) e Slovenia tra Neolitico ed età romana. Tracce di deforestazione in due territori confinanti

Riassunto: Il presente contributo ha come obiettivo la realizzazione di un quadro di sintesi sugli studi antracologici e silotomici svolti in Friuli Venezia Giulia e in Slovenia riguardanti siti che coprono un arco cronologico dal Neolitico all'età romana. Si vuole comporre il complesso mosaico degli interventi di deforestazione avvenuto nei due territori confinanti sulla base dei numerosi ritrovamenti archeologici e degli interventi di ricerca paleobotanica noti in letteratura. Un notevole apporto alla conoscenza dei cambiamenti avvenuti nel manto forestale è dovuto alle numerose ricerche su macroresti botanici e su pollini, che dimostrano un'intensa pressione sull'ambiente per più di cinque millenni.

Parole chiave: carboni, legno, pollini, deforestazione, impatto umano, preistoria, età romana.

Človeški vpliv na vegetacijo v Furlaniji (Italija) in Sloveniji med neolitikom in rimsko dobo. Sledi razgozdovanja na dveh sosednjih ozemljih

Povzetek: Namen prispevka je podati pregled antrakotomskih in ksilotomskih analiz na rastlinskih ostankih z najdišč v Furlaniji - Julijski krajini in zahodni ter osrednji Sloveniji, ki sodijo v obdobje od neolitika do rimske dobe. Na podlagi številnih objavljenih arheoloških najdb in izsledkov paleobotaničnih raziskav smo skušali rekonstruirati zapleten vzorec človekovih posegov v gozdove na omenjenem teritoriju. Pomemben prispevek k poznavanju sprememb, ki so se zgodile v gozdni vegetaciji, pomenijo številne raziskave rastlinskih makroostankov in peloda, ki dokazujejo, da močan človekov vpliv na okolje traja že več kot pet tisočletij.

Ključne besede: oglje, les, pelod, razgozdovanje, človeški vpliv, prazgodovina, rimska doba.

Peter Štih

akad., red. prof., dr. zgod. znanosti

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino

SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

peter.stih@guest.arnes.si

Koliko kraljevska je bila oblast kralja Pipina? Nekaj razmislekov na podlagi njegovega delovanja v Istri in Panoniji

Izveček: Razprava zasleduje dva cilja. Prvič, obravnava delovanje Pipina, kralja Italije (781–810) in sina Karla Velikega v Avariji oziroma Panoniji in Istri, ter drugič, na tej podlagi ocenjuje, koliko kraljevska je v resnici bila njegova oblast. Pipin z izjemo avarskih vojn, kjer je imel centralno vlogo pri podreditvi avarskega kagana leta 796, v panonske zadeve ni posegal, kar velja tudi za Istro. Njegova oblast je bila v vseh pogledih omejena z nadrejeno oblastjo očeta, frankovskega kralja in cesarja Karla Velikega in Pipin je imel v svojem kraljestvu v bistvu le posredniško vlogo med frankovskim kraljem in (od 800) cesarjem ter najvišjimi nosilci svetne in posvetne oblasti v Italiji.

Gljučne besede: Pipin, Panonija, avarski kaganat, Istra, kraljevska oblast, 8.–9. stol.

How Regal Was the Power of King Pippin? A Few Considerations Based on His Activity in Istria and Pannonia

Abstract: The paper pursues two objectives. Firstly, it discusses the activity of Pippin, King of Italy (781–810) and son of Charlemagne, in Pannonia and Istria and, secondly, based on that assesses just how regal his power actually was. With the exception of the Avar wars where Pippin had played a central role in subjugating the Avar Khaganate in 796, he did not intervene in Pannonian affairs, which was also true of Istria. In all respects, his power was limited by the superior power of his father, King and Emperor of the Franks, Charlemagne. In his kingdom, Pippin was essentially a mediator between the king of the Franks and (after 800) the emperor and the highest-ranking holders of ecclesiastical and secular power in Italy.

Keywords: Pippin, Pannonia, Avar Khaganate, Istria, regal power, 8th–9th century

Renato Podbersič

dr. zgod., znanstveni sodelavec
Študijski center za narodno spravo
SI-1000 Ljubljana, Tivolska 42
renato.podbersic@guest.arnes.si

Med Gorico in Ameriko – ameriški vojaški rabin Nathan A. Barack

Izveček: Prispevek obravnava dobro leto delovanja ameriškega vojaškega rabina v Gorici po koncu druge svetovne vojne. Rabin Nathan A. Barack (1913–1999) je rabinske študije opravil v ZDA. Kot vojaški rabin se je prostovoljno pridružil ameriški vojski, jeseni 1945 je prišel v Gorico, da bi nudil duhovno oskrbo judovskim vojakom v sklopu 88. pehotne divizije, ki je delovala v coni A Julijske krajine. Hkrati je poskrbel za pravo renesanso judovskega življenja v Gorici po tragični izkušnji holokavsta. Ob koncu leta 1946 se je vrnil k svojemu osnovnemu poklicu rabina. Tudi iz ZDA si je dopisoval z rabinom Elefantom, svojim naslednikom v Gorici, in z judovskimi organizacijami po svetu ter se zanimal za razmere v Gorici. Ohranjeno dopisovanje nam kaže razmere na Goriškem in nam hkrati približa vse težave, s katerimi so se ubadali maloštevilni preostali Judje v Gorici.

Gljučne besede: rabin Nathan A. Barack, Zavezniška vojaška uprava, Judje v Gorici, 88. pehotna divizija, vojaški rabini.

Between Gorizia and America – American Military Rabbi Nathan A. Barack

Abstract: The article covers a good year of activity of the American military rabbi in Gorizia after the end of World War II. Rabbi Nathan A. Barack (1913–1999) completed his rabbinic studies in the US. As a military rabbi he volunteered to join the United States Army; in the autumn of 1945 he arrived in Gorizia to provide pastoral care to Jewish soldiers in the 88th Infantry Division that was active in Zone A of Venezia Giulia. At the same time, he brought about a genuine renaissance of Jewish life in Gorizia after the tragic Holocaust experience. At the end of 1946 he returned to his primary occupation of rabbi. From the US he corresponded with Rabbi Elephant, his successor in Gorizia, and with Jewish organizations throughout the world; he remained interested in the situation in Gorizia. The preserved correspondence reveals the circumstances in the Gorizia region and illustrates all the problems faced by the few remaining Jews in Gorizia.

Keywords: Rabbi Nathan A. Barack, Allied Military Government, Jews in Gorizia, 88th Infantry Division, military rabbis

Petra Svoljšak

izr. prof. dr. zgod. znanosti, znanstvena svetnica
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa
SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2
petra.svoljsak@zrc-sazu.si

Littoria in Posočje – kaj imata skupnega*

Izveček: Prispevek obravnava pregledno zgodovino območja Agro Pontino, zamočvirjenega dela dežele Lacij (Lazio), katerega središče je bila od leta 1932 Littoria, danes Latina. Izhodišče za pripoved je toponomastična povezava med slovenskimi posoškimi kraji in zaselki, ki so jih v 20. in 30. letih 20. stoletja naselili kolonisti iz Benečije (Veneto) in Furlanije, kar pa je bilo mogoče šele, ko je bila na območju izvedena t. i. integralna bonifikacija, ki je bila skupaj s kolonizacijo eden od najbolj razpoznavnih procesov fašističnega režima. Avtorica obravnava kolonizacijo z vidika fašistične demografske politike, medtem ko je bila t. i. ruralna urbanizacija prav tako temeljna usmeritev režima, ki pa je kmalu spoznal propagandni potencial mest, ki jih je gradil v izsušenem pontinskem močvirju. V zapis je vpletena tudi kratka družinska zgodba.

Ključne besede: Agro Pontino, Littoria/Latina, bonifikacija, kolonizacija.

Littoria and Posočje – What Do the Regions Have in Common?

Abstract: The article deals with the history of the Agro Pontina area, the marshy part of the Lazio region, of which Littoria/Latina has been the centre since 1932. The starting point of the presentation is an interesting connection between the Slovenian localities in the Soča Valley and the settlements colonised in the 1920s and 1930s by the colonists from Veneto and Friuli, which was possible only after the so-called integral bonification, which, together with colonisation, was one of the most striking processes of the fascist regime. The author treats colonisation from the point of view of Fascist population policy, while the so-called »rural urbanisation« was also a fundamental orientation of the regime, which soon realised the propaganda potential of the towns built in the arid swamp. A brief family history is also included in the report.

Key words: Agro Pontino, Littoria/Latina, bonification, colonisation

* Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa P6-0052: Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti, ki jo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Lidija Tavčar

dr. znanosti s področja soc., prof. um. zgod.

SI-5000 Nova Gorica, Pristava, Kostanjeviška 3

SI-1000 Ljubljana, Lepodvorska 1

lidija.tavcar@gmail.com

Vesna v časopisnih noticah

Izvleček: Dosedanji raziskovalci društva Vesna so se ob dokumentaciji, ki je hranjena v zapuščini Frana Vesela v NUK-u, sklicevali predvsem na ljubljansko časopisje in revijalni tisk, pozornosti pa niso posvetili dvema goriškima časopisoma, *Soča* in *Gorica*. Prav zato nameravam osvetliti s temi časopisnimi noticami Vesnino delovanje, z nekoliko drugačnimi poudarki. V grobih potezah je predstavljeno delovanje predsednika društva Vesna Saše Šantla in kronologija društva. Z njo pridobimo vpogled v resda kratko razdobje, ki pa je bilo po drugi strani živahno, včasih entuziastično, mladostno zagnano. Več pozornosti je posvečeno članicam društva, ne zato, ker so preobrazile domačo likovno sceno, temveč zato, ker jih tudi najnovejše umetnostnozgodovinske publikacije preprosto prezrejo.

Ključne besede: *Gorica*, društvo Vesna, *Soča*, Saša Šantel, likovne ustvarjalke.

Vesna in News Items

Abstract: After reviewing the documentation contained in the legacy of Fran Vesel in the National University Library (NUK), previous researchers of the artists' group Vesna mostly cited the newspapers and magazines from Ljubljana, failing to consider two newspapers from Gorizia, i.e. *Soča* and *Gorica*. For this reason, I wish to shed light on the activity of the Vesna group through these news items, with a slightly different emphasis. The activities of the head of the Vesna group, Saša Šantel, and a chronology of the group are presented in rough strokes. This provides an insight into this short period, which was nonetheless lively, sometimes enthusiastic, and youthfully eager. The article focuses more on the group's female members; not because they transformed the local art scene but because they are still being overlooked even by the latest art history publications.

Keywords: *Gorica*, artists' group Vesna, *Soča*, Saša Šantel, female artists